

การบวชป่ากับการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากร
และพื้นที่จิตวิญญาณ กรณีศึกษาอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่
Forest Ordination and Community Capacity Development in the
Management of Natural Resources and Spiritual Spaces:
a Case Study of Omkoi District, Chiang Mai Province

กฤษติ์ สุนันตา¹ และ วินิจ ผาเจริญ²
Kristathi Sunanta¹ and Winit Pharcharuen²

Received: 12 January 2026; Revised: 17 March 2026; Accepted: 22 March 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์บทบาทของการบวชป่าในฐานะกลไกวัฒนธรรมที่เสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่จิตวิญญาณ กรณีศึกษาอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ภายใต้บริบทความขัดแย้งจากโครงการเหมืองแร่ถ่านหินซึ่งซ้อนทับพื้นที่ทำกิน แหล่งน้ำ และพื้นที่จิตวิญญาณของชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง การศึกษาใช้กรอบแนวคิดการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์การบวชป่าในเชิงระบบว่าทำหน้าที่เชื่อมโยงมิติวัฒนธรรม ทูทางสังคม การมีส่วนร่วม ธรรมภิบาลทรัพยากร และการต่อรองเชิงนโยบายอย่างไร

ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าการบวชป่ามิได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนา หากแต่เป็นนวัตกรรมทางวัฒนธรรมที่แปรคุณค่าทางจิตวิญญาณให้เป็นบรรทัดฐานสาธารณะและกลไกกำกับการใช้ทรัพยากรอย่างมีจริยธรรม กระบวนการดังกล่าวช่วยเสริมสร้างทุนทางสังคม พัฒนาภาวะผู้นำ และยกระดับศักยภาพของชุมชนจากการเป็นผู้รับผลกระทบไปสู่การเป็นผู้มีบทบาทกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างมีศักดิ์ศรี บทความสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบโมเดลการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนเชิงบูรณาการ 5 มิติ ได้แก่ วัฒนธรรม ศักยภาพชุมชน การมีส่วนร่วม ธรรมภิบาล และการต่อรองเชิงนโยบาย ซึ่งสะท้อนแนวทางการพัฒนาชุมชนที่บูรณาการจิตวิญญาณ วัฒนธรรม และโครงสร้างอำนาจเข้าด้วยกันอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การบวชป่า; การพัฒนาศักยภาพชุมชน; การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน

^{1 2} วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้; School of Administrative Studies, Maejo University
Corresponding author, e-mail: kristathi@mju.ac.th

Abstract

This academic article aims to analyze and synthesize the role of forest ordination as a cultural mechanism that enhances community capacity in the management of natural resources and spiritual spaces. The study focuses on a case study of Omkoi District, Chiang Mai Province, within the context of conflicts arising from a coal mining project that overlaps with agricultural land, water sources, and spiritual areas of the Karen ethnic community. The analysis is grounded in the conceptual frameworks of community capacity building and participatory development, examining systematically how forest ordination functions to connect cultural dimensions, social capital, community participation, resource governance, and policy negotiation.

The findings indicate that forest ordination is not merely a religious ritual but a form of cultural innovation that transforms spiritual values into public norms and ethical mechanisms for regulating resource use. The process contributes to strengthening social capital, developing local leadership, and elevating the community's capacity from being passive recipients of development impacts to becoming active agents in shaping their own development trajectory with dignity. The article synthesizes new knowledge in the form of a Five-Dimensional Integrated Community-Based Natural Resource Management Model, comprising cultural foundations, community capacity, participation, governance, and policy negotiation. This model reflects a community development approach that integrates spirituality, culture, and power structures in a sustainable and systematic manner.

Keywords: Forest Ordination; Community Capacity Development; Community-Based Natural Resource Management

บทนำ

การพัฒนาชุมชนในบริบทสังคมร่วมสมัย มิได้จำกัดอยู่เพียงการยกระดับเศรษฐกิจหรือโครงสร้างพื้นฐาน หากแต่ครอบคลุมมิติทางสังคม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณที่หล่อหลอมศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและกำหนดอนาคตของตนเอง ทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่จิตวิญญาณจึงมีความหมายมากกว่าปัจจัยการผลิตทางเศรษฐกิจ หากเป็นฐานของอัตลักษณ์ ระบบคุณค่า และความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับป่าไม้และภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Masolo, 2002; สุวิทย์ คงสงค์ และอารียา ภูระหงษ์, 2562) การทำความเข้าใจการจัดการทรัพยากร จึงจำเป็นต้องพิจารณามิติทางจิตวิญญาณ

ควบคู่กับมิติทางเศรษฐกิจและกฎหมาย เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานคักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิชุมชน (ประภาส ปันตบแต่ง และกิตติ คงตุ๊ก, 2566)

อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ที่สะท้อนความท้าทายดังกล่าวอย่างชัดเจน เมื่อโครงการเหมืองแร่ถ่านหินได้ซ้อนทับพื้นที่ทำกิน แหล่งน้ำ และพื้นที่จิตวิญญาณของชุมชนกะเหรี่ยง ส่งผลให้เกิดความตึงเครียด ระหว่างแนวคิดการพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมกับวิถีชีวิตท้องถิ่น (จิรวัฒน์ รักษาติ, 2566) ภายใต้บริบทดังกล่าว ชุมชนมิได้ตอบสนองด้วยการเผชิญหน้าเชิงความรุนแรง หากแต่ใช้การบวชป่า เป็นกลไกทางวัฒนธรรมและจริยธรรมในการประกาศคุณค่าของพื้นที่และยืนยันสิทธิในการจัดการทรัพยากรของตนเอง การบวชป่า จึงเป็นทั้งพิธีกรรมทางศาสนาและกระบวนการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติบนฐานอหิงสาและความเมตตา (ดลดิเรก ทองโสภา, 2566)

ในเชิงการพัฒนาชุมชน การบวชป่าสามารถอธิบายได้ว่า เป็นกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน ที่เปิดพื้นที่ให้สมาชิกทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการกำหนดความหมายของทรัพยากรและพื้นที่จิตวิญญาณ พิธีกรรมดังกล่าวช่วยสร้างฉันทามติภายในชุมชน เสริมพลังทุนทางสังคม และหล่อหลอมจิตสำนึกสาธารณะในการจัดการทรัพยากรอย่างมีจริยธรรม (Goulbourne & Solomos, 2003; พิสมัย วงศ์จำปา และพระมหาศิวกร ปุญญาวิโร, 2561) กระบวนการดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการอนุรักษ์เชิงสัญลักษณ์ หากแต่เป็นการพัฒนากลไกการกำกับตนเองของชุมชนบนฐานวัฒนธรรมและศรัทธาร่วม ซึ่งช่วยยกระดับข้อเรียกร้องจากประเด็นเฉพาะพื้นที่ไปสู่ประเด็นสิทธิชุมชนและความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม

บทความนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การบวชป่า ในฐานะกลไกการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรและพื้นที่จิตวิญญาณ กรณีศึกษาอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ โดยมุ่งสังเคราะห์องค์ความรู้ว่าพิธีกรรมทางวัฒนธรรม สามารถทำหน้าที่เป็นพลังทางสังคมที่ผสมผสานจิตวิญญาณ วัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรเข้าด้วยกันอย่างเป็นพลวัต การศึกษานี้เสนอว่า การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน จำเป็นต้องยอมรับพื้นที่จิตวิญญาณในฐานะองค์ประกอบสำคัญของธรรมาภิบาลทรัพยากร และเป็นฐานของการคุ้มครองคักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในกระบวนการพัฒนา

เนื้อเรื่อง

จากบริบทความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและพื้นที่จิตวิญญาณที่ได้กล่าวมา ความขัดแย้งจากโครงการเหมืองแร่ถ่านหินในอำเภออมก๋อย มิได้เป็นเพียงปัญหาการใช้ทรัพยากรหรือการจัดสรรที่ดินในเชิงกายภาพ หากแต่สะท้อนความขัดแย้งเชิงคุณค่าที่ลึกซึ้งระหว่างแนวคิดการพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมกับวิถีชีวิต อัตลักษณ์ และคักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของชุมชนชาติพันธุ์พื้นที่จิตวิญญาณในบริบทนี้จึงมิใช่เพียงพื้นที่ทางพิธีกรรม หากเป็นพื้นที่ที่หล่อหลอมระบบคุณค่าความสัมพันธ์ทางสังคม และความหมายของการดำรงอยู่ของชุมชน การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่เกิดจากโครงการพัฒนาได้ทำลายฐานคุณค่าดังกล่าว และผลักดันให้ชุมชนต้องแสวงหากลไกในการปกป้องตนเองอย่างมีความชอบธรรมทางสังคมและศีลธรรม

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว การบวชป่าจึงปรากฏในฐานะกลไกวัฒนธรรมที่มีนัยสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพชุมชน กล่าวคือ พิธีกรรมนี้ได้ทำหน้าที่เพียงประกาศความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ หากแต่ทำหน้าที่เป็นกระบวนการสร้างความหมายร่วม การระดมทุนทางสังคม และการกำหนดจุดยืนเชิงคุณค่าในเวทีสาธารณะ การวิเคราะห์กรณีศึกษานี้ จึงมิได้มุ่งเพียงอธิบายพิธีกรรมในเชิงชาติพันธุ์วิทยา คือการศึกษาทางสังคมศาสตร์ที่มุ่งทำความเข้าใจวิถีชีวิต ความเชื่อ ระบบคุณค่าและความสัมพันธ์ทางสังคมเท่านั้น หากแต่ต้องการทำความเข้าใจพลวัตของการพัฒนาชุมชนภายใต้บริบทความขัดแย้งด้านทรัพยากร และบทบาทของวัฒนธรรมในฐานะฐานกำกับบรรณานุกรมทรัพยากร

บทความนี้ จึงมุ่งวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความการบวชป่าในฐานะกระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากรและพื้นที่จิตวิญญาณ โดยเน้นการอธิบายในเชิงระบบว่าพิธีกรรมดังกล่าวเชื่อมโยงมิติทางวัฒนธรรม ศักยภาพ การมีส่วนร่วม ธรรมาภิบาล และการต่อรองเชิงนโยบายอย่างไร การวิเคราะห์จะชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาชุมชนมิได้จำกัดอยู่ที่มิติทางเศรษฐกิจ หากแต่เกี่ยวพันกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิในการกำหนดอนาคตของตนเอง ในการนำเสนอ ผู้เขียนจะจัดวางการวิเคราะห์ สังเคราะห์ออกเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

1. กรอบแนวคิดการพัฒนาชุมชน

ผู้เขียนใช้กรอบแนวคิดการพัฒนาชุมชนในบทความนี้ ตั้งอยู่บนฐานคิดเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน และการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมองว่าชุมชนมิใช่เพียงผู้รับผลจากนโยบายการพัฒนา หากแต่เป็นผู้มีบทบาทกำหนดทิศทางการพัฒนา กระบวนการพัฒนาที่มีประสิทธิผลจึงต้องเปิดพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้ร่วม การสร้างฉันทามติ และการใช้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐานในการจัดการตนเอง (สุวิทย์ คงสงค์ และอารียา ภูระหงษ์, 2562) ในมิตินี้การพัฒนาชุมชนมิได้จำกัดอยู่ที่การเพิ่มรายได้หรือโครงสร้างพื้นฐาน หากแต่รวมถึงการเสริมพลังให้ชุมชนสามารถปกป้องสิทธิ กำหนดความหมายของทรัพยากร และรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี (Lefebvre, 2020)

ภายใต้กรอบดังกล่าว การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงมิติสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาสังคม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกกลุ่ม การกำหนดกติกาภายใน และการสร้างธรรมาภิบาลทรัพยากรบนฐานคุณค่าทางวัฒนธรรม (พระพลากร สุ่มคงโล (อนุพันธ์), 2563; พิสมัย วงศ์จำปา และพระมหาศิวกร ปุญญาวิโร, 2561) ในบริบทชุมชนชาติพันธุ์ พื้นที่จิตวิญญาณจึงมิได้เป็นเพียงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เชิงพิธีกรรม หากแต่เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่กำกับพฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ กรอบแนวคิดนี้ จึงเสนอว่าการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนจำเป็นต้องบูรณาการศักยภาพภายในทุนทางสังคม และระบบคุณค่าทางจิตวิญญาณเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างการจัดการทรัพยากรที่ตั้งอยู่บนฐานความชอบธรรมทางศีลธรรมและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเป็นระบบ

2. บริบทพื้นที่ศึกษา

ชุมชนกะเบอะดินตั้งอยู่ในเขตภูเขาสูงของอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และมีทรัพยากรป่าไม้และแหล่งน้ำ เป็นฐานสำคัญของการดำรงชีพ ชุมชนส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่มีระบบสังคมแบบเครือญาติแน่นแฟ้น และมีวัฒนธรรม การพึ่งพาธรรมชาติอย่างสมดุล วิธีการผลิตทางการเกษตรเป็นแบบรายย่อยและอาศัยรอบฤดูกาล ควบคู่กับการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ในลักษณะที่สอดคล้องกับจารีตและข้อห้ามทางวัฒนธรรม (สุวิทย์ คงสงค์ และอารียา ภูระหงษ์, 2562) ลักษณะดังกล่าวสะท้อนรูปแบบการจัดการทรัพยากรที่ตั้งอยู่บนฐานความรู้ท้องถิ่นและความสัมพันธ์เชิงจริยธรรมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (Masolo, 2002)

พื้นที่จิตวิญญาณของชุมชน เช่น ป่าศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่ประกอบพิธีกรรม มีบทบาทสำคัญ ในการกำกับพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรของสมาชิกในชุมชน พื้นที่ดังกล่าว ทำหน้าที่เป็นทั้ง ศูนย์กลางทางความเชื่อและกลไกทางสังคมในการรักษาสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์และการ อนุรักษ์ทรัพยากร การเคารพพื้นที่จิตวิญญาณจึงมิใช่เพียงการปฏิบัติตามความเชื่อ หากแต่เป็น ระบบควบคุมทางสังคมที่ช่วยสร้างวินัยร่วมและความรับผิดชอบต่อทรัพยากรส่วนรวม (ประภาส ปันตบแต่ง และกิตติ คงตุ๊ก, 2566) ในบริบทนี้ พื้นที่จิตวิญญาณจึงเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มี นัยสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม การประกาศพื้นที่สัมปทานเหมืองแร่ถ่านหินในอำเภออมก๋อย ได้สร้างความ เปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างต่อชุมชนกะเบอะดิน โดยพื้นที่สัมปทานบางส่วนซ้อนทับพื้นที่ทำกิน แหล่งน้ำ และพื้นที่จิตวิญญาณของชุมชน ส่งผลให้เกิดความตึงเครียดระหว่างแนวคิดการพัฒนาเชิง อุตสาหกรรมกับรูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน (จิรวัดน์ รักชาติ, 2566) ความขัดแย้ง ดังกล่าวมิได้เป็นเพียงประเด็นด้านการใช้ที่ดิน หากแต่สะท้อนความแตกต่างเชิงคุณค่าระหว่างกรอบ คิดเศรษฐกิจแบบเน้นการเติบโต กับโลกทัศน์ของชุมชนชาติพันธุ์ที่ให้ความสำคัญกับความสมดุลและ คักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ภายใต้บริบทดังกล่าว ชุมชนกะเบอะดินได้แสดงบทบาทเป็นผู้กระทำการหลักในการ กำหนดทิศทางการจัดการทรัพยากรของตนเอง ผ่านกระบวนการรวมกลุ่ม การสร้างฉันทามติ และ การใช้กลไกทางวัฒนธรรมเป็นฐานในการเสริมสร้างพลังชุมชน การตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ไม่ได้อยู่ในรูปแบบของการเผชิญหน้าทางกายภาพ หากแต่เป็นการต่อรองเชิงคุณค่าและเชิง สัญลักษณ์ที่สะท้อนศักยภาพภายในของชุมชนในการกำกับตนเอง บริบทพื้นที่ศึกษาจึงเป็นพื้นที่ที่ สะท้อนพลวัตของการพัฒนาชุมชนในสถานการณ์ความขัดแย้งด้านทรัพยากร ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทุน ทางสังคม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ สามารถทำหน้าที่เป็นฐานสำคัญของการจัดการทรัพยากร อย่างยั่งยืนได้อย่างเป็นระบบ

3. การบวชป่าในฐานะกลไกวัฒนธรรม

การบวชป่าเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้น จากการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ความเชื่อท้องถิ่น และจารีตของชุมชน โดยมีลักษณะสำคัญคือการนำผ้าจีวรไปผูกกับต้นไม้ เพื่อประกาศสถานะความ

ศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่ การกระทำดังกล่าวมิได้เป็นเพียงพิธีกรรมเชิงสัญลักษณ์ หากแต่เป็นการสร้างกรอบศีลธรรมสาธารณะที่กำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนต่อทรัพยากรธรรมชาติ (Chakraborty, 2002; คลติเรก ทองโสภณ, 2566) ในเชิงวัฒนธรรม การบวชป่าจึงทำหน้าที่เป็นกลไกที่แปรคุณค่าทางจิตวิญญาณให้กลายเป็นบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งช่วยควบคุมและกำกับการใช้ทรัพยากรโดยไม่ต้องพึ่งพากลไกทางกฎหมายจากภายนอก

ในบริบทชุมชนชาติพันธุ์ การบวชป่ายังทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่ผู้อาวุโส ผู้นำศาสนา เยาวชน และเครือข่ายภายนอก พิธีกรรม จึงกลายเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมที่หล่อหลอมความตระหนักรู้ เกี่ยวกับคุณค่าของป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ (Goulbourne & Solomos, 2003) การมีส่วนร่วมดังกล่าว ช่วยเสริมสร้างทุนทางสังคม และสร้างฉันทามติภายในชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (สุวิทย์ คงสงค์ และอารียา ภูระหงษ์, 2562) นอกจากนี้ การบวชป่ายังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ที่ทรงพลัง โดยการยกระดับต้นไม้และผืนป่าให้มีสถานะทางศีลธรรมและศาสนา พิธีกรรมดังกล่าว ได้เปลี่ยนความหมายของทรัพยากรจากวัตถุทางเศรษฐกิจไปสู่พื้นที่ชีวิตที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Masolo, 2002; Lefebvre, 2020) การประกาศความศักดิ์สิทธิ์ของป่าผ่านพิธีกรรม จึงเป็นการสร้างความชอบธรรมทางสังคมให้การอนุรักษ์ และเป็นกลไกที่ช่วยลดความขัดแย้งเชิงเผชิญหน้า โดยเปลี่ยนการต่อรองเชิงผลประโยชน์ไปสู่การสื่อสารเชิงคุณค่า

ในมุมมองเชิงการพัฒนาชุมชน การบวชป่าสามารถตีความได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางวัฒนธรรมที่ชุมชนใช้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพภายในและกำกับกระบวนการพัฒนาอย่างมีอัตลักษณ์ พิธีกรรมมิได้เป็นเพียงการปกป้องพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ หากแต่เป็นกลไกที่ช่วยรวมพลัง สร้างความเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วม และเสริมสร้างความสามารถของชุมชนในการจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง (พิสมัย วงศ์จำปา และพระมหาศิวกร ปุญญาวชิโร, 2561) การบวชป่า จึงเป็นตัวอย่างของการใช้วัฒนธรรมเป็นฐานในการพัฒนาชุมชน ที่ผสมผสานจิตวิญญาณ คุณค่า และธรรมาภิบาลทรัพยากรเข้าด้วยกันอย่างเป็นพลวัต

ข้อค้นพบเชิงวิเคราะห์ชี้ว่า การบวชป่าในบริบทชุมชนกะเบอะดิน มิได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนาหรือการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ หากแต่เป็นกลไกวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงจิตวิญญาณ ทุนทางสังคม และการจัดการทรัพยากรเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ สามารถตีความได้ว่า พิธีกรรมดังกล่าว ได้แปรคุณค่าทางศีลธรรมให้กลายเป็นบรรทัดฐานสาธารณะที่กำกับพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน และสร้างฉันทามติร่วมในการปกป้องพื้นที่จิตวิญญาณและทรัพยากรธรรมชาติ การบวชป่ายังทำหน้าที่เสริมสร้างศักยภาพชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การเรียนรู้ร่วม และการสื่อสารเชิงคุณค่า ซึ่งช่วยยกระดับข้อเรียกร้องจากประเด็นเชิงผลประโยชน์ ไปสู่การปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิชุมชนในกระบวนการพัฒนา กล่าวโดยสังเขป การบวชป่าเป็นนวัตกรรมทางวัฒนธรรม ที่ทำหน้าที่เป็นกลไกธรรมาภิบาลทรัพยากรโดยชุมชน และสะท้อนรูปแบบการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานจริยธรรม วัฒนธรรม และการกำกับตนเองอย่างยั่งยืน

4. กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน

กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน ในกรณีชุมชนกะเบาะดินสามารถอธิบายได้ว่า เป็นกระบวนการเชิงพลวัตที่เกิดจากการรวมพลังภายในการสร้างความรู้ร่วมกัน และการพัฒนา กลไกกำกับทรัพยากรด้วยตนเอง ศักยภาพชุมชนในที่นี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงศักยภาพทางเศรษฐกิจ หากแต่ครอบคลุมมิติการจัดการตนเอง ความสามารถในการสร้างฉันทามติ และการกำหนดทิศทางการพัฒนาบนฐานคุณค่าทางวัฒนธรรม (Goulbourne & Solomos, 2003) การบวชป่า จึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่กระบวนการที่เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชน ได้ร่วมกันนิยามความหมายของทรัพยากร และบทบาทของตนเองในกระบวนการพัฒนา

ในมิติของทุนทางสังคม กระบวนการจัดพิธีกรรมบวชป่าก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส เยาวชน และเครือข่ายภายนอก การทำงานร่วมกันดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ ความผูกพัน และบรรทัดฐานร่วมในการจัดการทรัพยากร (สุวิทย์ คงสงค์ และอารียา ภูระหงษ์, 2562) ทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นนี้ได้เป็นเพียงความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ หากแต่พัฒนาไปสู่ความสามารถในการรวมกลุ่ม วางแผน และดำเนินการเชิงยุทธศาสตร์ต่อประเด็นสาธารณะ

ในมิติของภาวะผู้นำและการเรียนรู้ร่วม กระบวนการบวชป่า ทำให้เกิดพื้นที่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างรุ่น ผู้นำชุมชนมิได้ทำหน้าที่เพียงกำหนดทิศทาง หากแต่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในการสร้างฉันทามติและเสริมพลังสมาชิกในชุมชน (พิสมัย วงศ์จำปา และพระมหาศิวกร ปุญญาวชิโร, 2561) การมีส่วนร่วมของเยาวชนในพิธีกรรมและกิจกรรมสาธารณะ ช่วยสร้างความต่อเนื่องของอัตลักษณ์และจิตสำนึกด้านสิทธิชุมชน อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในมิติของการจัดการทรัพยากร กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพปรากฏผ่านการกำหนดกติกาภายในชุมชน การแบ่งบทบาทหน้าที่ และการสร้างกลไกตรวจสอบร่วมกัน การบวชป่าจึงเป็นมากกว่าพิธีกรรม หากแต่เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ที่ยกระดับพื้นที่ป่าให้เป็นพื้นที่ศีลธรรม ซึ่งช่วยกำกับพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรอย่างมีความรับผิดชอบ (พระพลากร สมงคลโล (อนุพันธ์), 2563) การจัดการดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากร โดยชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมและการกำกับตนเอง

ในเชิงจิตวิญญาณและคุณค่า กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพ ยังเชื่อมโยงกับการยกระดับความตระหนักรู้ด้านศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิชุมชน การบวชป่าช่วยแปรคุณค่าทางศีลธรรมให้กลายเป็นพลังทางสังคมที่สร้างความชอบธรรมต่อการจัดการทรัพยากร (Chakraborty, 2002; Lefebvre, 2020) การพัฒนาศักยภาพจึงมิได้เป็นเพียงการเพิ่มทักษะหรือความรู้ หากแต่เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมและความสามารถในการต่อรองเชิงคุณค่า

ในมิติของเครือข่ายและการสื่อสารสาธารณะ กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพขยายตัวไปสู่การเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก นักวิชาการ และเครือข่ายภาคประชาสังคม การสร้างเครือข่ายดังกล่าวช่วยเพิ่มศักยภาพในการเข้าถึงข้อมูล ความรู้ และกลไกทางกฎหมาย (Masolo, 2002)

ส่งผลให้ชุมชน สามารถยกระดับประเด็นการจัดการทรัพยากรไปสู่ระดับนโยบายอย่างมีเหตุผล และมีความชอบธรรมทางสังคม

ข้อค้นพบเชิงวิเคราะห์ชี้ว่า กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในกรณีชุมชนกะเบอะดิน มิได้เกิดจากการแทรกแซงภายนอก หากแต่เป็นกระบวนการภายในที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรม จิตวิญญาณ และเครือข่ายทางสังคมเป็นฐานในการพัฒนา สามารถตีความได้ว่าการบวชป่าเป็นกลไกเชิงกระบวนการที่หล่อหลอมทุนทางสังคม พัฒนาภาวะผู้นำ สร้างการมีส่วนร่วม และกำกับการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ กระบวนการดังกล่าวช่วยยกระดับศักยภาพของชุมชนจากการเป็นผู้รับผลกระทบจากนโยบาย ไปสู่การเป็นผู้มีบทบาทกำหนดทิศทางการพัฒนาและต่อรองเชิงคุณค่าอย่างมีศักดิ์ศรี สะท้อนรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่บูรณาการวัฒนธรรม จิตวิญญาณ และธรรมาภิบาลทรัพยากรเข้าด้วยกันอย่างยั่งยืน

5. ทุนทางสังคมและการมีส่วนร่วม

ทุนทางสังคม (social capital) เป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาชุมชน เนื่องจากสะท้อนระดับความไว้วางใจ ความร่วมมือ และบรรทัดฐานร่วมที่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน (Goulbourne & Solomos, 2003) ในกรณีชุมชนกะเบอะดิน ทุนทางสังคมปรากฏผ่านความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ระบบผู้อาวุโส และเครือข่ายความร่วมมือภายในหมู่บ้าน ซึ่งทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม ที่เอื้อต่อการรวมพลังและการตัดสินใจร่วม การดำรงอยู่ของทุนทางสังคมดังกล่าว ช่วยให้ชุมชนสามารถประสานงานและกำหนดจุดยืนร่วมในประเด็นการจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในมิติของทุนทางวัฒนธรรม พื้นที่จิตวิญญาณและพิธีกรรมการบวชป่า ทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างและรักษาบรรทัดฐานร่วมของชุมชน (Masolo, 2002) พิธีกรรมมิได้เป็นเพียงการแสดงออกทางศาสนา หากแต่เป็นกระบวนการที่สร้างความหมายร่วม และความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรส่วนรวม ทุนทางวัฒนธรรมจึงกลายเป็นฐานในการกำกับพฤติกรรมและสร้างความชอบธรรมต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีจริยธรรม (สุวิทย์ คงสงค์ และอารียา ภูระหงษ์, 2562)

การมีส่วนร่วมของชุมชนในกรณีนี้สามารถวิเคราะห์ได้ในหลายระดับ ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูล การปรึกษาหารือ ไปจนถึงการตัดสินใจและดำเนินการร่วม กระบวนการจัดพิธีกรรมบวชป่า เปิดพื้นที่ให้สมาชิกทุกกลุ่ม ทั้งผู้นำศาสนา ผู้อาวุโส เยาวชน และสตรี ได้มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการจัดการทรัพยากร การมีส่วนร่วมดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการเข้าร่วมกิจกรรม หากแต่เป็นการสร้างอำนาจเชิงปฏิบัติการในการกำกับการพัฒนา (Lefebvre, 2020)

ในเชิงโครงสร้าง ทุนทางสังคมของชุมชนกะเบอะดิน สามารถจำแนกได้เป็นทุนแบบยึดโยงภายในซึ่งสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน และทุนที่เชื่อมชุมชนกับเครือข่ายภายนอก เช่น นักวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคม และสื่อมวลชน การเชื่อมโยงดังกล่าวช่วยเพิ่มศักยภาพในการเข้าถึงข้อมูล ความรู้ และกลไกทางกฎหมาย (พิสมัย วงศ์จำปา และพระมหาศิวกร ปุญญาชีโร, 2561) ส่งผลให้การจัดการทรัพยากรมีมิติการต่อรองเชิงนโยบายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังทำหน้าที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมที่ช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสาร การเจรจา และการจัดการความขัดแย้งภายในชุมชน การรวมตัวกันในกิจกรรมสาธารณะ เช่น การบวชป่า ช่วยสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเสริมสร้างความตระหนักรู้ด้านสิทธิชุมชนและความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Chakraborty, 2002) กระบวนการดังกล่าวมีส่วนสำคัญต่อการเสริมสร้างศักยภาพเชิงโครงสร้างของชุมชน โดยสังเคราะห์ทุนทางสังคมและการมีส่วนร่วมมิได้เป็นเพียงทรัพยากรทางสังคมที่มีอยู่เดิม หากแต่เป็นกระบวนการที่ถูกผลิตซ้ำและเสริมสร้างผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมและสาธารณะ การบวชป่า จึงเป็นทั้งพื้นที่สะสมทุนทางสังคมและเวทีการมีส่วนร่วม ที่ช่วยยกระดับความสามารถของชุมชนในการกำกับการจัดการทรัพยากรอย่างมีธรรมาภิบาลและมีความชอบธรรมทางสังคม

ข้อค้นพบเชิงวิเคราะห์ชี้ว่า ทุนทางสังคมและการมีส่วนร่วมในชุมชนกะเบอะดิน มิได้เป็นเพียงเงื่อนไขพื้นฐานของการรวมกลุ่ม หากแต่เป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่หล่อหลอมศักยภาพของชุมชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา สามารถตีความได้ว่าการบวชป่าเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ช่วยผลิตและเสริมสร้างทุนทางสังคมทั้งในมิติภายในและภายนอก ควบคู่กับการเปิดพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมเชิงลึกในการตัดสินใจและจัดการทรัพยากร กระบวนการดังกล่าวทำให้ชุมชนก้าวจากการเป็นผู้รับผลกระทบไปสู่การเป็นผู้มีบทบาทกำหนดและต่อรองการพัฒนาอย่างมีศักดิ์ศรี สะท้อนรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่ตั้งอยู่บนฐานความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการกำกับตนเองอย่างยั่งยืน

6. รูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน

การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน เป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานการมีส่วนร่วม การกำกับตนเอง และการใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในการบริหารทรัพยากรส่วนรวม แนวคิดดังกล่าวเน้นให้ชุมชนเป็นผู้มีบทบาทกำหนดกติกา ควบคุม และติดตามการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เพื่อสร้างความยั่งยืนทั้งในมิติสิ่งแวดล้อมและสังคม (พระพลากร สมมงคล (อนุพันธ์), 2563) ในกรณีชุมชนกะเบอะดิน รูปแบบการจัดการทรัพยากรสามารถจำแนกได้เป็น 3 รูปแบบสำคัญ ได้แก่

รูปแบบแรก คือ การจัดการทรัพยากรบนฐานจารีตวัฒนธรรม (customary-based management) ซึ่งอาศัยความเชื่อและพิธีกรรม เป็นกลไกกำกับพฤติกรรมการใช้ทรัพยากร พื้นที่จิตวิญญาณและพิธีกรรมการบวชป่าทำหน้าที่กำหนดขอบเขตพื้นที่หวงห้าม และสร้างบรรทัดฐานทางศีลธรรมที่สมาชิกในชุมชนเคารพร่วมกัน กลไกดังกล่าวไม่อาศัยการบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นทางการ แต่ใช้คุณค่าทางจิตวิญญาณและแรงกดดันทางสังคมเป็นเครื่องมือควบคุม การจัดการรูปแบบนี้มีจุดแข็งในด้านความชอบธรรมทางวัฒนธรรมและความสอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่น

รูปแบบที่สอง คือ การจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมเชิงสถาบัน (participatory institutional management) ซึ่งพัฒนาไปจากจารีตสู่การกำหนดกติกาและโครงสร้างการบริหารจัดการที่ชัดเจนมากขึ้น เช่น การกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้นำชุมชน การจัดเวทีประชุมหมู่บ้าน และการสร้างกลไกติดตามผลการใช้ทรัพยากร รูปแบบนี้สะท้อนการพัฒนาศักยภาพเชิงโครงสร้าง

ของชุมชน โดยผสานจารีตกับกระบวนการบริหารจัดการสมัยใหม่ ทำให้การจัดการทรัพยากรมีทั้งความยืดหยุ่นและความเป็นระบบ

รูปแบบที่สาม คือ การจัดการทรัพยากรผ่านเครือข่ายและการต่อรองเชิงนโยบาย (networked and advocacy-based management) ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้บริบทความขัดแย้งด้านเหมืองแร่ การสร้างเครือข่ายกับนักวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคม และสื่อมวลชน ช่วยให้ชุมชนสามารถยกระดับประเด็นการจัดการทรัพยากรจากระดับท้องถิ่นไปสู่ระดับสาธารณะ รูปแบบนี้สะท้อนทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยงที่เพิ่มศักยภาพในการเข้าถึงข้อมูล ความรู้ และกลไกทางกฎหมาย อันนำไปสู่การต่อรองเชิงนโยบายอย่างมีเหตุผลและมีความชอบธรรม

จากการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน 3 ระดับ ผู้เขียนสังเคราะห์ให้เห็นว่าลักษณะสำคัญ กลไกหลัก จุดแข็ง และมิติผลต่อการพัฒนาชุมชนกะเบอะดิน อำเภอมกนัง จังหวัดเชียงใหม่ มีดังนี้

ระดับรูปแบบ	ลักษณะสำคัญ	กลไกหลัก	จุดแข็ง	ผลต่อการพัฒนาชุมชน
ระดับที่ 1 จารีตวัฒนธรรม (Customary-Based Management)	ใช้ความเชื่อ พิธีกรรม และพื้นที่จิตวิญญาณเป็นฐานกำกับ	การบวชป่า, พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์, บรรพบุรุษฐานศีลธรรม	ความชอบธรรมทางวัฒนธรรมสูง, ยอมรับโดยชุมชน	สร้างฉันทามติและจิตสำนึกสาธารณะ
ระดับที่ 2 มีส่วนร่วมเชิงสถาบัน (Participatory Institutional Management)	มีกติกและโครงสร้างบริหารจัดการชัดเจน	เวทีประชาคม, คณะกรรมการชุมชน, กติกาการใช้ทรัพยากร	เพิ่มความเป็นระบบและความรับผิดชอบ	พัฒนาศักยภาพผู้นำและธรรมาภิบาลชุมชน
ระดับที่ 3 เครือข่ายและการต่อรอง (Networked & Advocacy-Based Management)	เชื่อมโยงกับภายนอกและขยายประเด็นสู่สาธารณะ	เครือข่ายภาคประชาชน, นักวิชาการ, กลไกกฎหมาย	เพิ่มพลังต่อรองและการเข้าถึงทรัพยากรความรู้	ยกระดับข้อเรียกร้องสู่ระดับนโยบาย

ตารางที่ 1 รูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน 3 ระดับ

ข้อค้นพบเชิงวิเคราะห์ชี้ว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนกะเบอะดินมีลักษณะเป็นระบบบูรณาการที่ประกอบด้วยฐานจารีตวัฒนธรรม กลไกสถาบันภายใน และเครือข่ายภายนอก สามารถตีความได้ว่าการบวชป่าเป็นจุดศูนย์กลางที่เชื่อมโยงทั้งสามรูปแบบเข้าด้วยกัน โดยทำหน้าที่สร้างความชอบธรรมทางศีลธรรม เสริมสร้างโครงสร้างการมีส่วนร่วม และขยายพลังการต่อรองเชิงนโยบาย กระบวนการดังกล่าว สะท้อนการพัฒนาชุมชนที่ตั้งอยู่บนฐานการกำกับตนเองและธรรมาภิบาลทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งช่วยยกระดับชุมชนจากการเป็นผู้รับผลกระทบไปสู่การเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างมีศักดิ์ศรีและความชอบธรรมทางสังคม

7. ผลลัพธ์เชิงการพัฒนา

จากผู้เขียนได้วิเคราะห์ สังเคราะห์ ผลลัพธ์เชิงการพัฒนาที่ปรากฏจากกรณีศึกษาชุมชนกะเบอะดินมิได้จำกัดอยู่เพียงผลในเชิงสิ่งแวดล้อม หากแต่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และอำนาจในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของชุมชนอย่างเป็นระบบ การบวชป่า

ในฐานะกลไกวัฒนธรรมได้แปรสภาพจากพิธีกรรมทางศาสนาไปสู่เครื่องมือเสริมสร้างศักยภาพภายใน ซึ่งส่งผลให้เกิดการยกระดับความตระหนักรู้เกี่ยวกับคุณค่าของทรัพยากร พื้นที่จิตวิญญาณ และสิทธิชุมชนในการกำหนดอนาคตของตนเอง ผลลัพธ์ดังกล่าวจึงสะท้อนการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความชอบธรรมทางสังคม มากกว่าการวัดผลด้วยตัวชี้วัดเชิงเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว

ในมิติของโครงสร้างสังคม ผลลัพธ์สำคัญประการหนึ่งคือการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม ความสัมพันธ์แบบเครือญาติและความไว้วางใจระหว่างสมาชิกชุมชนได้รับการต่อยอดผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมสาธารณะ การประชุมหารือ และการกำหนดกติกาการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ความร่วมมือดังกล่าวช่วยลดความแตกแยกภายใน และสร้างฉันทามติในประเด็นสาธารณะ ส่งผลให้ชุมชนมีศักยภาพในการรวมพลังและตัดสินใจร่วมอย่างมีเหตุผล ผลลัพธ์เชิงโครงสร้างนี้เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เนื่องจากทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการความขัดแย้งและความเปลี่ยนแปลงได้ด้วยตนเอง

ในมิติของศักยภาพและภาวะผู้นำ ผลลัพธ์ที่ปรากฏคือ การพัฒนาผู้นำท้องถิ่นและการกระจายบทบาทความรับผิดชอบไปยังสมาชิกหลายกลุ่ม โดยเฉพาะเยาวชนและสตรี กระบวนการมีส่วนร่วมทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วม การฝึกทักษะการสื่อสาร การประสานงาน และการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ ชุมชนจึงมิได้พึ่งพาผู้นำเพียงไม่กี่คน หากแต่มีโครงสร้างภาวะผู้นำแบบกระจายตัว ซึ่งเพิ่มความยืดหยุ่นและความต่อเนื่องของกระบวนการพัฒนาในระยะยาว ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนการพัฒนาศักยภาพเชิงปฏิบัติการที่ทำให้ชุมชนสามารถกำกับตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในมิติของธรรมาภิบาลทรัพยากร ผลลัพธ์เชิงการพัฒนาปรากฏผ่านการกำหนดกติกาภายในที่ชัดเจนมากขึ้น การจัดเวทีประชาคม และการสร้างกลไกติดตามผลการใช้ทรัพยากร การผสมจารีตวัฒนธรรมกับกระบวนการบริหารจัดการสมัยใหม่ ทำให้การจัดการทรัพยากรมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้มากขึ้น ส่งผลให้เกิดความชอบธรรมภายในชุมชนและลดโอกาสของความขัดแย้งในอนาคต การพัฒนาระบบธรรมาภิบาลดังกล่าวสะท้อนการยกระดับจากการจัดการแบบไม่เป็นทางการไปสู่โครงสร้างที่มีความมั่นคงเชิงสถาบัน

ในมิติของอำนาจและการต่อรองเชิงนโยบาย ผลลัพธ์ที่สำคัญคือการยกระดับสถานะของชุมชนจากผู้รับผลกระทบไปสู่ผู้มีบทบาทกำหนดวาระสาธารณะ การสร้างเครือข่ายกับภาคประชาสังคม นักวิชาการ และสื่อมวลชนช่วยขยายพื้นที่เสียงของชุมชนสู่เวทีสาธารณะ การต่อรองเชิงคุณค่าและสิทธิทำให้ประเด็นการจัดการทรัพยากรของชุมชนได้รับการพิจารณาในระดับนโยบายมากขึ้น ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนการพัฒนามิติอำนาจเชิงโครงสร้าง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาชุมชนในบริบทความขัดแย้งด้านทรัพยากร

ในภาพรวม ผลลัพธ์เชิงการพัฒนาที่เกิดขึ้นมิได้เป็นผลลัพธ์แบบเส้นตรง หากแต่เป็นผลลัพธ์แบบพลวัตที่เกิดจากการบูรณาการมิติวัฒนธรรม ศักยภาพ การมีส่วนร่วม ธรรมาภิบาล และการต่อรองเชิงนโยบายเข้าด้วยกัน การพัฒนาที่ปรากฏจึงมีลักษณะเป็นการพัฒนาจากภายใน ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคุณค่าและทุนทางสังคมของชุมชนเอง มากกว่าการพึ่งพาการแทรกแซงจากภายนอกเพียง

อย่างเดียวนั้น ข้อค้นพบเชิงวิเคราะห์ชี้ว่า ผลลัพธ์เชิงการพัฒนาในกรณีนี้มีได้จำกัดอยู่ที่การอนุรักษ์ทรัพยากร หากแต่สะท้อนการเปลี่ยนผ่านของชุมชน สู่การเป็นผู้มีบทบาทกำหนดและกำกับทิศทางการพัฒนาอย่างมีศักดิ์ศรี สามารถตีความได้ว่าการบวชป่าเป็นกลไกที่ช่วยเชื่อมโยงจิตวิญญาณ วัฒนธรรม และโครงสร้างสังคมเข้าด้วยกัน จนก่อให้เกิดระบบการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานธรรมาภิบาลและความชอบธรรมทางศีลธรรม กระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนมิได้วัดผลเพียงด้วยตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ หากแต่ต้องพิจารณาความเข้มแข็งภายในความสามารถในการกำกับตนเอง และศักยภาพในการต่อรองเชิงโครงสร้างเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

จากผู้เขียนสังเคราะห์จากการศึกษาชุมชนกะเบาะดินนำไปสู่ข้อเสนอเชิงโมเดลที่ประกอบด้วย 5 มิติที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ (1) มิติวัฒนธรรม (Cultural Dimension) (2) มิติศักยภาพชุมชน (Capacity Dimension) (3) มิติการมีส่วนร่วม (Participation Dimension) (4) มิติธรรมาภิบาลทรัพยากร (Governance Dimension) และ (5) มิตินโยบายและการต่อรองเชิงโครงสร้าง (Policy Dimension) โดยทั้งห้ามิติทำงานในลักษณะบูรณาการและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ซึ่งสามารถเป็นรูปแบบโมเดลการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนเชิงบูรณาการ 5 มิติ ดังนี้

ภาพ 1 สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่

ผู้เขียนสามารถอธิบายรายละเอียดในแต่ละด้านดังนี้

มิติที่ 1 : วัฒนธรรม (Cultural Dimension) มิติฐานของโมเดลคือ วัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ซึ่งทำหน้าที่สร้างความหมาย ความชอบธรรม และบรรทัดฐานทางศีลธรรมในการจัดการทรัพยากร พื้นที่จิตวิญญาณและพิธีกรรม เช่น การบวชป่า ทำหน้าที่แปรคุณค่าทางวัฒนธรรมให้เป็นกรอบกำกับพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน มิตินี้สร้างความชอบธรรมทางศีลธรรมซึ่งเป็นฐานสำคัญของการยอมรับและการปฏิบัติตามกติกาสังคม

มิติที่ 2 : ศักยภาพชุมชน (Capacity Dimension) มิติศักยภาพสะท้อนความสามารถของชุมชนในการจัดการตนเอง ได้แก่ ภาวะผู้นำ ทักษะการบริหารจัดการความสามารถในการสื่อสาร และการเรียนรู้ร่วม ศักยภาพดังกล่าวเกิดจากกระบวนการรวมกลุ่ม การถ่ายทอดองค์ความรู้ และการพัฒนาทุนทางสังคมอย่างต่อเนื่อง มิตินี้ทำหน้าที่สร้างความสามารถเชิงปฏิบัติการ ในการดำเนินการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ

มิติที่ 3 : การมีส่วนร่วม (Participation Dimension) มิติการมีส่วนร่วมเป็นกลไกเชื่อมระหว่างวัฒนธรรมกับศักยภาพ โดยเปิดพื้นที่ให้สมาชิกทุกกลุ่มมีบทบาทในการตัดสินใจและกำหนดทิศทางการจัดการทรัพยากร การมีส่วนร่วมในระดับลึก ทำให้ชุมชนก้าวจากการรับรู้ข้อมูลไปสู่การกำหนดกติกาและดำเนินการด้วยตนเอง มิตินี้สร้างความเป็นเจ้าของร่วมต่อทรัพยากรและกระบวนการพัฒนา

มิติที่ 4 : ธรรมาภิบาลทรัพยากร (Governance Dimension) มิติธรรมาภิบาลสะท้อนการพัฒนาดิคา โครงสร้าง และกลไกตรวจสอบภายในชุมชน เช่น คณะกรรมการจัดการทรัพยากร เวทีประชาคม และกระบวนการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม การผสมผสานกับกลไกสมัยใหม่ทำให้เกิดระบบกำกับดูแลที่มีความยืดหยุ่นและตรวจสอบได้ มิตินี้สร้างความยั่งยืนเชิงโครงสร้างของการจัดการทรัพยากร

มิติที่ 5 : นโยบายและการต่อรองเชิงโครงสร้าง (Policy Dimension) มิติสุดท้ายสะท้อนการเชื่อมโยงระดับชุมชนกับโครงสร้างอำนาจภายนอก ผ่านการสร้างเครือข่าย การใช้กลไกทางกฎหมาย และการสื่อสารสาธารณะ การขยายพลังจากระดับท้องถิ่นสู่ระดับนโยบายช่วยให้การจัดการทรัพยากรมีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาในภาพรวม มิตินี้สร้างอำนาจต่อรองเชิงนโยบายที่ช่วยยกระดับสิทธิชุมชนในกระบวนการพัฒนา

ข้อค้นพบเชิงวิเคราะห์ชี้ว่า การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนในกรณีศึกษานี้ มิได้เป็นเพียงกระบวนการอนุรักษ์เชิงพื้นที่ หากแต่เป็นระบบบูรณาการที่ประกอบด้วยห้ามิติซึ่งเชื่อมโยงกันอย่างเป็นพลวัต สามารถตีความได้ว่ามิติวัฒนธรรมทำหน้าที่สร้างความชอบธรรมทางศีลธรรม ขณะที่มิติศักยภาพและการมีส่วนร่วมพัฒนาเครื่องมือเชิงปฏิบัติการ ส่วนมิติธรรมาภิบาลทำให้เกิดความมั่นคงเชิงโครงสร้าง และมิตินโยบายช่วยยกระดับอำนาจต่อรองของชุมชนในเวทีสาธารณะ โมเดลดังกล่าวสะท้อนรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่ก้าวข้ามกรอบการจัดการทรัพยากรแบบเทคนิค ไปสู่การพัฒนาที่บูรณาการวัฒนธรรม จิตวิญญาณ ศักยภาพภายใน และโครงสร้างอำนาจเข้าด้วยกันอย่างยั่งยืน

สรุป

บทความวิชาการเรื่อง การบวชป่ากับการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากร และพื้นที่จิตวิญญาณ กรณีศึกษาอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ มุ่งวิเคราะห์บทบาทของการบวชป่าในฐานะกลไกวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงจิตวิญญาณ ทูทางสังคม และกระบวนการจัดการทรัพยากรของชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ภายใต้บริบทความขัดแย้งจากโครงการเหมืองแร่ถ่านหิน ซึ่งซ้อนทับพื้นที่ทำกินและพื้นที่จิตวิญญาณของชุมชน การศึกษาใช้กรอบแนวคิดการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน และการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม อธิบายว่า การบวชป่ามิได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนา หากแต่เป็นกระบวนการสร้างความหมายร่วม สร้างฉันทามติ และพัฒนากลไกกำกับตนเองของชุมชนในมิติธรรมาภิบาลทรัพยากร การวิเคราะห์ยังชี้ให้เห็นว่า พื้นที่จิตวิญญาณทำหน้าที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่กำกับพฤติกรรมการใช้ทรัพยากร และสร้างความชอบธรรมทางศีลธรรมให้แก่การปกป้องสิทธิชุมชน

ในเชิงสังเคราะห์การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนกะเบอะดิน มีลักษณะเป็นระบบบูรณาการที่ประกอบด้วยฐานจารีตวัฒนธรรม กลไกการมีส่วนร่วมเชิงสถาบัน และการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อการต่อรองเชิงนโยบาย โดยสามารถพัฒนาเป็นโมเดลเชิงบูรณาการ 5 มิติ ได้แก่ วัฒนธรรมศักยภาพชุมชน การมีส่วนร่วม ธรรมาภิบาล และการต่อรองเชิงนโยบาย ข้อค้นพบเชิงวิเคราะห์สะท้อนว่าการบวชป่า เป็นนวัตกรรมทางวัฒนธรรมที่ช่วยยกระดับชุมชนจากการเป็นผู้รับผลกระทบไปสู่การเป็นผู้มีบทบาทกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างมีศักดิ์ศรี การพัฒนาที่เกิดขึ้นจึงมิได้จำกัดอยู่ที่การอนุรักษ์ทรัพยากร หากแต่เป็นการพัฒนาที่บูรณาการคุณค่า จิตวิญญาณ และโครงสร้างอำนาจเข้าด้วยกันอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร กันติมูล, รัตติกาล ไสภักศรีกุล และชูวิทย์ กุมทอภิชัย. (2566). กระบวนการจัดการเพื่อรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ บ้านทีโน๊ะไค้ (บ้านแม่อุสุ) ตำบลแม่อุสุ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 8(3), 853–862.
- จิรวรรณ รักชาติ. (2566). เครือข่ายเยาวชนกะเหรี่ยงบ้านกะเบอะดิน: ทูทางสังคมเพื่อลดความขัดแย้งจากโครงการสร้างเหมืองถ่านหินที่อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 10(3), 333–344.
- ดลติเรก ทองโสภา. (2566). การศึกษาพิธีกรรมการบวชป่าในภาคเหนือ: นวัตกรรมทางความเชื่อเพื่อการอนุรักษ์. วารสารภาษาและวัฒนธรรมศึกษา, 2(2), 10–15.
- นพพล แก่งจำปา และจิตติญา เหล่าอัน. (2561). การเมืองภาคประชาชน: กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่ทองคำของชาวบ้าน “กลุ่มรักษ่าบ้านเกิด” ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย. Research and Development Journal, Loei Rajabhat University, 13(43), 86–97.

- ประกาศ ปันตบแต่ง และกิตติ คงตุ้ก. (2566). ดอยข้างป่าแป้: จากป่าจิตวิญญาณสู่เครือข่ายการ
เรียนรู้บนพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ. วารสารวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์, 2(1), 40–
75.
- พระพลากร สุ่มโคล (อนุพันธ์). (2563).การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(10), 137–148.
- พิสมัย วงศ์จำปา และพระมหาศิวกร ปญญาวชิโร. (2561). การเสริมสร้างศักยภาพของเครือข่าย
ชุมชนในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และ การแบ่งปันผลประโยชน์จากป่าชุมชน ในลุ่มน้ำ
อิงจังหวัดพะเยา – เชียงราย. (รายงานวิจัยการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธ
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศุภกร หทัยปริวิจิตร. (2565). ป่าจิตวิญญาณ : กะเบอะดิน กินอยู่กับป่า อยู่อยู่กับเหมือง. สืบค้น
เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2568, จาก [https://www.masscomm.cmu.ac.th/ป่าจิต
วิญญาณ-กะเบอะดิน/](https://www.masscomm.cmu.ac.th/ป่าจิตวิญญาณ-กะเบอะดิน/)
- สุวิทย์ คงสงค์ และอารียา ภูระหงษ์. (2562). การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างยั่งยืนบนฐานทุน
ทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวกะเหรี่ยงบ้านห้วยโป่งเลา ตำบลแม่กิ อำเภอ
ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, 59(4), 122–144.
- Chakraborty, S. K. (2002). Ahimsa (non-violence) in the Indian ethos. Journal of
Human Values, 8(1), 17-25.
- Goulbourne, H. & Solomos, J. (2003). Families, ethnicity and social capital. Social
Policy and Society, 2(4), 329-338.
- Lefebvre, A. (2020). Human rights as spiritual exercises. The subject of human rights,
193-210.
- Masolo, D. A. (2002). Community, identity and the cultural space. Rue Descartes,
36(2), 19-51.
- Ogu, J. M. C. (2021). Connecting Human Dignity, Non-Violence, and Environment for
Healthcare Ethics in Nigeria. Retrieved December 30, 2026 from [https://dsc.
duq.edu/etd/2112](https://dsc.duq.edu/etd/2112)
- Sontaya Sangphech. (2020). กะเบอะดิน อัตลักษณ์ จิตวิญญาณ ผืนป่า” เมื่อชุมชนลุกขึ้น
ปกป้องพื้นที่จาก เหมืองถ่านหิน. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2568, จาก
[https://www.greenpeace.org/thailand/story/11558/climate-coal-khaberdin-
coal-mine/](https://www.greenpeace.org/thailand/story/11558/climate-coal-khaberdin-coal-mine/)